

AİLENİN BİREYİN TOPLUMSAL HAREKETLİLİĞİNE ETKİSİ

Dilek ÇİFTÇİ (x)

GİRİŞ

İnsan, varlığının devamında diğer insanlara olan doğal gereksinimi nedeniyle toplumsal bir canlıdır. Bu nitelik onu, doğumuyla birlikte toplumsal bir çevre içine yerleştirir. Böylece insan çevresiyle etkileşim içine girer.

İnsanın toplumsal çevresini, belirli değer, norm ve davranış sistemine sahip diğer bireyler ve gruplar oluşturur. Tüm bireyler için herhangi bir toplumsal çevreye ait olma durumu, sözkonusu toplumsal çevrenin davranış biçimlerini öğrendiği, kültürel değer ve normları benimseyip içselleştirdiği anda ortaya çıkar. Toplumsallaşma olarak kavramlaştırabileceğimiz bu süreçte birey, pasif bir alıcı pozisyonunda değildir. Toplumsal çevresinden aldıklarını kavrayıp, tepki verme eylemlerini gerçekleştirmesi anında, birey bir kişilik kazanır.

Diğer bir deyişle, toplumsallaşmanın işlevi bireyi ait olduğu grubun ve toplumun aktif bir üyesi durumuna getirmektir. Topluma hazırlanma süreci devamlı bir süreçtir ve bu süreçte en önemli toplumsal gruplar birincil gruplardır.

C.H.COOLEY'in getirdiği tanımla birincil grupları samimi, yüzyüze ilişki ve işbirliği özelliklerini taşıyan gruplar olarak ifade edebiliriz. Bu gruplar, özellikle bireyin toplumsal yanını ve yönelimlerini biçimlendirmede önemli oldukları için birincildirler. Psikolojik açıdan samimi ilişkilerin sonucu bireylerin bir ortak bütünde birleşmeleri ve bireyin kendisinin, en azından birkaç amaç bakımından grubun ortak hayatı ve amacı haline gelmesidir. Bu yakın ilişki ve işbirliğinin en önemli olanları aile, çocukların oyun grupları ya da yetişkinlerin komşu gruplarıdır. Bunlar evrensel olup, gelişmenin her zamanında ve aşamasında çeşitli biçimlerde görülürler (1).

Toplumsal değişme süreci içinde, toplumda birincil gruplar, özellikle önceleri bir çok işlevi bünyesinde taşıyan ailenin giderek işlevlerinin bir çoğunu uzmanlaşmış toplumsal kurumlara bırakmasına karşın yine de bireyin etkileşim içine girdiği toplumsal bir grup olması nedeniyle önemini korumaktadır.

x) Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Araştırma Görevlisi.

Bu bağlamda, çalışmamızda bireyin toplumda belli rolleri yerine getirmesi ve elde etmesi sürecinde, içinde bulunduğu yakın toplumsal çevresi ile seçtiği toplumsal hedefler arasında bir ilişki olup olmadığı ele alınacaktır. Özellikle çalışmanın ana teması, ailenin bireyin toplumsal hareketliliğe yönelimi sürecindeki etkisi olacaktır.

A- DEĞİŞEN AİLE YAPISI İÇİNDE BİREYLER ARASINDA FARKLI LAŞAN İLİŞKİLER :

Her birey bir aile içinde doğmaktadır. Çocuğun doğumuyla birlikte içine girdiği aile, onun toplumsal yaşamındaki başarılarının ya da elde edeceği statünün temel belirleyicilerinden biri olmaktadır. Bu durum, çocuğa yüklenen toplumsal çevrenin değerler sistemi ve aile üyelerinin karşılıklı tutum ve davranışları temelinde içerilen rol ve konumların yapılandırılmasına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

Genel nitelikleriyle aileyi şu şekilde tanımlayabiliriz: (2)

"Aile, içinde insan türünün belli bir biçimde üretildiği, topluma hazırlanma sürecinin belli bir ölçüde ilk ve etkili biçimde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerin belli biçimde düzenlendiği, eşler ve ana-babalarla çocuklar (ailenin biçimine göre başka yakınlar) arasında belli bir ölçüde içten, sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu, yine içinde bulunulan toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin az ya da çok bir ölçüde yer aldığı bir toplumsal kurumdur."

Tanımda da görüleceği gibi ailenin çocukla ilgili ilk işlevi, onları hayata getirme gerçeği, yani üreme işlevidir. Bunu, çocuğun bakımı, toplumsallaştırma işlevi izler. Her toplumun temel gereksinimi, gencinin, onun kültürünün temel öğelerine uymayı öğrenmesi olmaktadır. Toplumsal değişimle birlikte, bazı toplumlarda çocuğun ekonomik bağımsızlığını elde etmesi erken yaşlarda olabilirken, diğer bazı toplumlarda ise daha geç olabilmektedir. (3)

Bir gencin ekonomik bağımsızlığını elde etmesi, yani, geçimini sağlayacak bir gelire sahip olarak ailesinden kopması olayı da, söz konusu gencin ait olduğu toplumun sosyo-ekonomik yapısının gelişmişlik düzeyine bağlı olarak değişmektedir.

Tarımsal üretimin egemen olduğu geleneksel bir toplum yapısında bir çok işlevi yerine getiren bir ailede, aile üyelerinin ilişki sistemi sahip oldukları üretim biçimi üzerinde temellenmektedir.

Bu ailenin işlevlerini, ekonomik, prestij, eğitim, koruyucu, dinsel eğlenme-dinlenme, sevgi sağlama ve üreme işlevleri olarak özetleyebiliriz: Üretimde yoğun işgücünün kullanıldığı geleneksel aile içinde işbölümü yaş ve cinsiyet üzerinde temellenmektedir. (4)

İşbölümünün yaş ve cinsiyete dayandığı geleneksel toplumda ya da topluluklarda, işbölümü genellikle aile boyutunda gerçekleşir. Belirli görevler kadın-erkek, yaşlı genç olma durumlarına göre ayrılır. Dolayısıyla söz konusu aile, bireysel girişimcilğe ve özgürlüklere fazla olanak sağlamaz. Aile üyelerinin meslekleri, içinde yer aldıkları aile tarafından belirlenir. Bu aile üyeleri, genellikle coğrafyasal ve toplumsal hareketlilik olanaklarına sahip olamazlar. Böylesi bir yaşam biçimi içinde bireylerin işgal edeceği konumları belirleyen de aile oldukları aile olmaktadır. Diğer bir deyişle geleneksel toplumsal çevrede bireylerin elde edeceği, statü daha çok atfedilen statü olmaktadır. (5)

Örneğin cinsler arasındaki rol ve görev dağılımını belirgin bir şekilde tanımlanmış olan geleneksel topluluklar, kadına, onu ev ve aile işletmesinin verdiği işlerde uzmanlaştıracak bir eğitim vermektedir. Bu durum kadını eviyle bağımlı kılmaktadır.

Genelde bakıldığında geleneksel işbölümünün yeni kuşaklara, tarımda ya da tarım dışında değişik yetenek kazanma olanağı vermediği görülmektedir. Uzmanlaşma olanaklarının olmamasının yanında, toprağın sınırlılığı; onların bağımsız davranışlarına yönelmesini önlemektedir. Bu nedenle yeni kuşaklar evlendikten sonra da aynı aile ocağını paylaşmayı sürdürmektedir. Geçim aracı olan toprak temelinde kurulan böylesi bir bağılık, aileye olan güçlü bağlığın temeli olmaktadır. (6)

Bu nedenle geleneksel topluluklarda işbölümünün gelişmemiş, iş türlerinin çeşitlenmemiş olması ve üretimin geleneksel yöntemlere dayanması, eğitimin işlevsel önemini geniş ölçüde yitirmesine yol açmıştır. Böylece günlük yaşamda somut bir yarar sağlamaması, yanında, bireyleri kısa sürede bir beceri sahibi kılmayan eğitim, geleneksel koşullarda, ancak zorunlu olduğu kadarıyla benimsenen bir yol olmuştur. (7)

Sonuçta, geleneksel topluluklarda, genellikle birçok alanda olduğu gibi eğitim ve meslek alanında da bireyler arası farklılaşmanın ender rastlanılan bir durum olması, aile içi anlayış, tutum ve davranış

çatışmalarını önlemiş ve üyelere kazandırdığı homojen nitelikler aracılığıyla ailenin toplumsal bütünlük ve moral birliğini sağlamıştır.

Ailenin gerek yapısal özellikleri, gerekse üyelerinin bireysel nitelikleriyle gösterdiği nesnel değişme kaynağını değişen toplumsal ekonomik koşullara bağlı olarak yeniden biçimlenen tutum ve davranışlarda bulmaktadır. Kentin geleneksel çevreye ters düşen nitelikleri, ailenin nesnel biçimlenişini etkileyen davranış ve tutumlarda kendini göstermektedir(8).

Çeşitli toplumlardaki sanayileşme süreçleri farklılık gösterse de, sanayileşmenin belirli özellikleri vardır ki, bunları söz konusu toplumların ortak özellikleri olarak alabiliriz.

Sanayileşme süreci, önceki toplumların hiçbirinde görülmeyen bir teknoloji düzeyini kullanır. Buna bağlı olarak sanayi sistemi çok geniş bir nitelikler yelpazesi ve bu niteliklerin işgücü arasında geniş bir şekilde dağıtılmasını gerektirmektedir. Bu şekilde uzmanlaşmış insan gücü kaynağı, sanayi için vazgeçilmez bir şart olmaktadır. Dinamik bir özelliğe sahip olan sanayi toplumunun ilim ve teknolojisi, işgücünün niteliklerinde, sorumluluklarında ve hatta mesleklerinde sık sık değişikliklere yol açmaktadır. Bu nedenle sanayi toplumu işgücünün devamlı eğitilmesini ve duruma göre yeniden eğitilmesini zorunlu kılmaktadır. Çünkü sanayi toplumunda, geleneksel toplumda olduğu gibi bir iş ya da mesleğin ömürboyu sürdüğü görülmez. Dolayısıyla, mesleki hareketlilik, geniş bir coğrafi hareketlilik ve dikey ve yatay toplumsal hareketlilikle ilişkili olmaktadır. Sanayileşme kendi teknolojisinin gerektirdiği meslek ve yeteneklerle işlevsel olarak ilişkili bir eğitim sistemi ister. Böyle bir eğitim sistemi ise geleneksel değerlerin, tutum ve davranışların korunması, ile ilgilenmez. Sonuçta sanayi toplumu, yalnızca işgücünde içerilen bilgi donanımını sağlamak için değil, artan gelirle birlikte, bireylerin ilgisinin artması ve dikey hareketliliği sağlamada temel öge olması açısından da, düzeyi gittikçe artan bir genel eğitimi sağlama eğilimindedir. (9)

Tüm bu tür koşullar çerçevesinde aile de toplumun genel beklentilerine cevap verecek şekilde değişime uğramıştır. Birçok işlevi bünyesinde toplayan geleneksel aileden farklı olarak modern kentsel aile, işlevlerinin bir kısmını uzmanlaşmış toplumsal kurumlarca paylaşmaya gitmiştir. İşlevsel farklılaşmaya bağlı olarak aile üyeleri arasındaki ilişkiler ve beklentiler de değişmiştir.

Örneğin, ailenin üyelerine verdiği eğitim, onları yeni düzende yeterli kılmak için yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle gençlerin daha çocuk yaşlarda aile dışındaki kurumlarda özel eğitim görmeleri, ailenin toplumsallaştırma ile ilgili işlevini görece olarak zayıflatmış fakat ortadan kaldırmamıştır. Toplumsal değerleri yeni kuşağa aktarma yolunda aile işlevini böylece diğer toplumsal kurumlarla paylaşmaya gitmiştir. (10)

Kentleşme süreci içinde ev içi uğraşlarla, çocuk bakımı ve yetiştirilmesi ile sınırlanan kadın, hızlı sanayileşmeyle birlikte temel uğraşlar alanında köklü değişiklikler ortaya çıkmıştır.

Özellikle sanayileşmenin, hizmet sektörünü geliştirmek suretiyle, evli kadınların çalışmaları için olanaklar yaratmış ve aynı zamanda bu sektörün büyümesi, birçok evişini kolaylaştırarak, kadının ev dışında çalışmasını olanaklı kılmıştır. Aile içinde belirli rollerle yüklenmiş kadınların ücretli işgücü durumuna gelmesi yalnızca ekonomik nedenlerle olmamış, kişiliğini geliştirmek, ev hizmetlerinin monotonluğundan kurtulmak, ekonomik bağımsızlık elde etmek vb. gibi nedenler de etkili olmuştur. (11)

Sanayileşmenin ortaya çıkardığı yeni değerler sistemi kadının konumunda böylesi bir değişiklik yaratmakla birlikte, geleneksel değerlerin etkisinin tamamen ortadan kalkmaması nedeniyle değişim, bu konuda belli bir eğilimi de yansıtmaktadır.

"Kadınların en çok eğilim gösterdikleri çalışma alanları öğretmenlik, memurluk ve genel olarak hizmetler sektörüdür. Bu arada sağlık hizmetleri, özellikle hastabakıcılık, kadınlar için uygun düşünülen meslekler arasındadır. Memurlukta kadınların genellikle üst kademelerde azınlıkta, ücreti ve prestiji düşük olan yerlerde ise çoğunlukta olduğu göze çarpmaktadır. (12)

Böylesi köklü değişim süreci ailenin diğer üyelerinin konumunda da değişiklik yarattığı gibi, sonuçta aile yapısının geleneksel aile yapısından tamamen farklılaşmasına yol açmıştır. Çekirdek aile olarak kavramlaştırılan, bu yeni aile tipinde hâkim olan değer, tutum ve davranış modelleri de toplumsal değişmeye paralel olarak genelde gereksinimlere cevap verecek şekilde gerçekleşmiştir.

Bu tip ailede çocuk, ekonomik bir etkinlik ögesi olmadığı gibi yetiştirilmesi, eğitim ve toplumsallaştırılması aile bütçesine ağırlık yükleyerek, kent ailesini elden geldiğince sınırlı sayıda çocuk sahibi

olmaya zorlamıştır. Bu durum, aile kompozisyonunda küçülmeye sonuçlanmıştır. Böylece bir yandan ailenin ekonomik işlevinin nitelik değiştirmesi, diğer yandan yeni kuşakları aileye bağlayan doğrudan bağımlılık ilişkilerinin giderek etkinliğini yitirmesi, aynı kuşaktan ya da farklı kuşaktan ailelerin birlikte yaşamalarının nesnel koşullarına son vermiştir. Böylelikle kent ailesi de diyebileceğimiz çekirdek aile, eşlerin toplumsal, psikolojik gereksinimlerini karşılamanın yanı sıra, üreme ve belli bir ölçüde toplumsallaştırma işlevini üstlenmiş bir kurum haline gelmiştir. Ayrıca, aile içinde, cinsler arasında belirlemeye başlayan eşitlikçi ilişkiler, tüm aile yapısında karşılığını bulmaya başlamıştır. (13)

Nitekim aile karakteristiği, sosyo-ekonomik statü olarak öncül bir yol gösterici olmaktadır. Başka bir deyişle bir gencin yüksek sosyo-ekonomik statüde olması onun formel eğitimindeki başarısını arttırabilmektedir.

Sosyo-ekonomik statü, formel eğitimde doğrudan bağlantılı olmayan, ailenin diğer özellikleriyle de ilgili olmaktadır. Bunlardan biri aile büyüklüğüdür. Düşük ya da alt sosyo-ekonomik statüdeki ailenin çocukları sıklıkla okula yetersiz sözcük hazinesiyle başlarlar. Çünkü onlar büyük olasılıkla geniş bir aile ortamından gelirler. Ekonomik nedenlerle aile üyelerinin çoğunun dışarda çalışmak zorunda olması, ailede iletişim ortamını zayıflatmakta ve bu durumu alt sosyo-ekonomik koşulların pekiştirme yoluyla çocuk için olumsuz koşulların hazırlayıcısı olmaktadır. Bu nedenle her çocuk okula okul sisteminin üzerinde etkili olabilecek ve okulun doğasıyla ilgili olan farklı niteliklerle okula gelmektedir. Öğrenci, her şeyden önce çocuk olarak bir aile içinde yer almaktadır. Alt olduğu aile de yerel bir topluluğun yada komşuluklarla diğerlerinden ayrılan bir çevrenin içinde bulunmaktadır. (14)

Sanayileşmeyle birlikte oluşan sosyo-ekonomik yapıda önem kazanan formel eğitim, bireyin toplumsal hareketliliğini belirleyen temel etkenlerden biri olmaktadır. Aile içinde bireyin öncelikle informal eğitimle topluma hazırlanma sürecinin yaşanması, onun daha sonraki formel eğitime yönelik hedeflerinin de hemen hemen belirleyicisi olabilmektedir. Çünkü, çocuğa aile tarafından verilen değer, tutum ve davranış modelleri, onun bir sonraki aşamada vereceği kararlarda, amaçlarda yönlendirici bir etkiyi içerebilmektedir. Böylece ailesi için önemli olan prestij ya da statü kaynağı çocuk için

elde edilmesi hedeflenen bir statü kaynağı olmaktadır. Bu durumun, çocuğun toplumsal hareketliliğinde sağlayacağı konumun, ailesi tarafından kendileri için de bir statü kaynağı olarak görülmesinden kaynaklandığını ileri sürebiliriz.

Bireyin toplumsal ve mesleki konumu üzerinde aile kökeninin etkisi olmaktadır. Bu durum, elde edilen eğitimin bireyin elde ettiği kariyerin temel nedeni olmasına bağlı olduğunu göstermektedir. Konuyu şu şekilde maddeleştirebiliriz. (15)

1) Elde edilen eğitimdeki farklılıkların gerisinde, alt-statüdeki ailelerden gelen çocukların, yüksek statüdeki ailelerden gelen çocukların okulda kalma durumlarındaki değişimlerden fazla farklı olmadığı yer alır.

2) Elde edilen eğitim aynı olmasına karşın ulaşılan mesleki statüler farklı olmaktadır. Bedensel işlerde çalışanların çocukları, işçi pazarında daha çok bedensel işlerde yer alırken, bedensel olmayan işlerde çalışanların çocukları bedensel olmayan işlerde çalışmaktadır.

3) Eğitim için aile kökeninin önemi ve öğrencilerin kariyerleri, onların avantajları ve dezavantajlarının toplamı olarak görülmektedir. Birçok kaynaktan gelen mesleki öneriler ve telkinler onları okulda tutmayı olası hale getirmektedir. Bununla birlikte okul, işçi sınıfı ailelerindeki büyüklerin çocuklarına verdikleri önerilerden daha fazla telkin edici, gerçekçi ve yardım edici olmaktadır. Bunların etkileri ve diğer kaynaklardan gelen faktörler bireyin ilk mesleğini seçişinde etkili olmaktadır.

4) Bir işçi sınıfında yer alan aileden gelen bir birey eğer düşük bir eğitim alır ya da mesleki öneri alırsa okula da bu oranda devam eder ya da etmez.

Sonuçta görülebileceği gibi, gerek aile içi rol dağılımını gerekse aile üyelerinin toplumsal amaçlar çerçevesinde yönelimlerini anlamak için ailenin en yakın toplumsal çevresine bakmak gerekmektedir. Çünkü ailenin tercihleri, onun doğrudan kontrol edemediği bir takım dış faktörlerce sınırlı olup, onlar tarafından biçimlendirilmektedir. İşte bu noktada aile ve onun toplumsal çevresi önem kazanmaktadır. Bir diğer faktör olarak da ailenin içinde yer aldığı, daha geniş boyutta toplumsal yapı da ailelerin yapacakları tercihleri etkilemektedir.

FARKLI TOPLUMSAL TABAKALARDAKİ AİLELERDE BİREYLERİN TOPLUMSAL HAREKETLİLİĞE YÖNELİMLERİ:

Toplumsal tabakaların temellerinde, aynı toplumda yer alan bireylerin farklı görev ve ayrıcalıklara sahip olması yatar. Toplum içinde insanlar en iyi olanaklara ve ayrıcalıklara sahip olmak amacıyla sürekli bir uğraş içine girerler. Böylece toplumdaki insanların statüsünde ve yaşam biçiminde, aynı kuşak ya da kuşaklar arası boyutta bir dinamizmin ortaya çıktığı görülür. İşte bu dinamizmin içerdiği bireylerin statüler arasındaki hareket sürecini toplumsal hareketlilik olarak ifade edebiliriz.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, bireylerin toplumsal hareketliliğe yönelimleri, diğer bir deyişle belli statüleri hedeflemeleri ya da tercih etmeleri, üyesi oldukları aile ve onun da ait olduğu yakın toplumsal çevresi tarafından biçimlenmektedir.

Bu konuda önemli olan bir diğer nokta da, farklı tabakalardaki toplumsal hareketlilik miktarının, toplumdaki işbölümü derecesinden ve farklı tabakaların özellikleri arasındaki farkların büyüklüğünden etkilenmesidir. Eğer işbölümü ileri ölçüde gelişmiş ise, uzmanlaşma ve uzmanlık eğitimi çok ilerlemişse, bireyin bir tabakadan başka birine atlaması da o derece güç olur. Bunun gibi nüfus, kesin olarak birbirinden ayrılmış ve geleneksel olarak belli görevlere ve tabakalara atanmış bulunan etnik vb. gruplardan kurulu olduğu ölçüde, yalnız kişisel özelliklerdeki farklar, toplumsal hareketliliği yavaşlatabilir ya da önleyebilir.(16)

Açık bir toplum olan sanayi toplumunun gereksinim duyduğu işgücü kaynağını çekirdek ailede bulur. Böylesi bir toplum devamlı hareket halindedir ve çocuklar bu toplumda anne-babasından farklı hedeflere yönelirler. Özellikle burada, konuya kuşaklar arasındaki mesleki yönelime baktığımızda olgu açıkça gözlenebilmektedir.

Baba mesleği ile oğul mesleği arasındaki sosyal statü farklılığı çoğu kere meslek seçiminde de gözlenmektedir. Bu nedenle gençler üst sosyo-ekonomik sınıflara doğru bir hareketliliği sağlayacak niteliğe sahip meslekleri seçme eğilimi göstermektedir. Çünkü benimsenen toplumsal değer yargılarına göre çocuğu kendinden daha iyi yetiştirme tavrı yaygınlık kazanmıştır. Böylece sosyal statü bakımından alt gruplardaki mesleklerde istihdam olunan babaların çocuklarını daha üst gruplardaki mesleklere güdülemeleri ya da güdülemekte oldukları görülebilmektedir.(17)

Örneğin Büyük Britanya'da orta sınıftan babalar, oğulları üzerinde elit tabakasında güvenilir bir üyelik ve kalifyesiz, yarı kalifiyeli ve kalifiyeli yetişmelerinde bir farklılık yaratırlar. Orta sınıfın erkekleri elit sınıfa girişte yarı kalifiyeli erkeklerin fırsatından üç kat, yarı kalifiyelilerin fırsatından altı kat ve kalifyesizlerin değişmesinden ise dokuz kat fazla şansa sahiptir. Diğer yandan bir elit babanın oğlu kendi kendine bir elite dönüşebilmesi için iyi bir fırsata sahiptir. Onun fırsatı orta sınıf babanın oğlundan dokuz kat daha fazladır.(18)

Başka bir ifadeyle toplumsal yapı içinde işgal edilen konum, genellikle belirli bir gelir düzeyiyle, aile yapısı, eğitim, topluluk itibarı vb. ile birleşmektedir. Alt sosyo-ekonomik gruplar, girdikleri iş pazarında bildikleri işlerden yalnız birini almaya eğilimlidirler. Bu şekilde mesleğin seçilmesini bir mesleksi yükselme merdiveni üstündeki aile, bunu daha fazla eğitimle önceden düşünmektedir. Materyal olarak sözkonusu sınırlılıkların etkisi, meslek seçimiyle onların yüzyüze getirilmesinin olanaklılığı durumunda hareket etmektedir. Toplumsal olarak az ayrıcalıklara sahip aile büyükleri az görürler ve okurlar. Genelde çevreleri hakkında az deneyimlidirler ve toplumsal olarak daha fazla ayrıcalıklı insanlara göre daha az fırsatların farkındadırlar. Nitekim avantajlar ve dezavantajlar bireyin, toplumsal hareketlilik için daha sonraki fırsatları kadar, iş pazarına girmelerinde etkili olmaktadır. Bu nedenle küçük topluluklarda yaşayanlar daha yüksek amaçlara istem duymak için çevresel olarak uyarılmayacaklardır.(19)

Toplumsal hareketlilik çalışmaları genellikle örnek birim olarak erkeği almaktadır. Bu da kanımızca, örf ve adetlerin kız çocuklarını eğitim yoluyla toplumsal hareketliliğe katılmalarını önleyici bir nitelik taşımasından kaynaklanmaktadır. Buna bağlı olarak da okuldan ayrılma oranları kızlarda, erkeklere göre daha fazla olmaktadır. Bu durum, hızlı teknolojik gelişmelerin yeni mesleklerin ortaya çıkmasını sağlamasına karşın, kızların bu mesleklere düşük oranda girmesine bağlı olmaktadır.(20)

Hareketlilik konusunda yapılan çalışmalar çoğu erkeğin bedensel işlerden daha az bedensel olan fakat prestiji yüksek mesleklere doğru hareketliliğe girdiklerini göstermektedir. Bunun yanında yüksek nitelik gerektiren beyaz yakalı işlerde kadınların istihdamı bir mükafat olarak görülebilmektedir. Kısaca, farklı

ülkelerde çocuklar babanın mesleksel statüsünün üstüne büyük oranda çıkarken az bir kısmında da babanın mesleksel statüsünün altına düşmektedir.(21)

Sonuçta, toplumsal hareketliliğe yönelimin, sözkonusu hareketliliğe katılacak bireyin sahip olduğu niteliklere ve bu niteliklerin önemli bir belirleyicisi olan aile kökenine bağlı olduğu görülmektedir. Bunun yansıması daha geniş boyutta ailenin içinde yer aldığı toplumsal tabaka ve toplumun sosyo-ekonomik yapısı temelinde, toplumsal hareketlilik ele alınabilir.

SONUÇ:

Toplumsal bir varlık olan insan, doğumuyla birlikte belli bir aile içinde yer almaktadır. Söz konusu ailenin faaliyeti de, çeşitli rollerin işbölümü içinde birbiriyle bağlanma biçimine göre değişmektedir. Bireylerin rolleri, onların attığı aile ya da grubun etkileşim sistemi içinde işgal ettikleri konuma göre belirlenmektedir. Bu konular, bireylerin niteliklerine ve onların toplumsal etkinliklerine göre değişmektedir.

Toplumlar, belli işlevlerle yükü konuları, taşıdıkları önem derecesine göre sınıflandırmakta ve onlara farklı saygınlık dereceleri atfetmektedir. Bu nedenle belli konuları işgal eden bireylerin tüm çabasının bir üst konumu işgal etme yönünde olması, onu toplumsal hareketliliğin yaratıcısı kılmaktadır.

Bir aile üyesi durumundaki bireyin, toplumsal çevresinin nesnel koşulları üstünde temellenen değerler sistemini içselleştirmesi sürecinde birincil bir rol üstlenen aile, onun daha sonraki seçimlerinde belirleyici olabilecek etkiyi yapan ilk kaynak olmaktadır. Dolayısıyla, çocuğun toplumsal hareketliliğe yöneliminde hedefleyeceği toplumsal konum, bir anlamda içinde biçimlendiği yakın toplumsal çevresinin belli değer ve saygınlık yüklediği bir konum olacaktır. Bu durum genellikle çocuğun, bir önceki kuşağının sahip olduğu konumdan daha üst bir konum olmaktadır. Çünkü ailenin birincil kuşak bireyleri de çocuğu, daha üst bir statüyü elde etmesi yönünde motive edeceklerdir. Bu bir yanıyle ailenin de çocuk aracılığıyla, statüsünü yükseltme isteğinin bir yansıması olmaktadır.

REFERANS NOTLARI:

- 1) C.H.COOLEY, Social Organization, Scribner's, 1915 s.23-24, Aktaran: A.LUNDBERG, C.SHRAG; N.LARSEN Sosyoloji Cilt I, Çev: Özer OZONKAYA, Işın Yay.Ltd.Şti. Ankara, 1985, s.60-61.
 - 2) Özer OZONKAYA, Toplumbilime Giriş, A.Ü.S.B.F. Yay.: 431, Ankara, 1973, s.233.
 - 3) Jerry D.ROSE, Introduction to Sociology, Mc NALLY College Publishing Company, 1980, s: 289-291.
 - 4) W.OGBURN, "The Chancing Functions of Family" Selected Readings in Marriage the Famil, Der: Robert F.WINCH-Robert Mc GİNNİS, New York, Holt Rinehart and Winston, 1953, ss, 74-80'den akt: Emre KONGAR, İzmir'de Kentsele Aile, Ankara T.S.B.Ü. Yay. 7.3.1972, ss.12-13.
 - 5) Önül SAYIN, Sosyolojiye Giriş, Ertem Kitabevi, İzmir, 1985, ss. 160-161.
 - 6) Yakut SENCER, Türkiye'de Kentleşme, Bir Toplumsal ve Kültürel Değişme Süreci, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1979, s.332.
- Altan ESERPEK, Sosyoloji, D.T.C.F. Yay.No: 303, Ankara, 1981, s.132.
- 7) Yakut SENCER, a.g.e. s.418.
 - 8) Yakut SENCER, a.g.e. s.421.
 - 9) Clark KERR, John T.DUNHOP, Frederick HARBİSON, C.A. MYERS, "Sanayileşmenin Mantığı" SOSYOLOJİ YAZILARI, Ed: Yrd.Doç.Dr. İhsan SENAL, Uludağ Üniversitesi Yay: 3-034-6086, Bursa, 1983, ss.: 68-71.
 - 10) Ferhunde ÖZBAY, Türkiye'de Ailenin Değişimi, T.S.B.Ü. Yay., Ankara, 1984. S.38.
 - 11) Nusret EKİN, İşgücü ve Ekonomik Gelişme, İ.Ü. Yay: 1397, İstanbul, 1968, s.99-100.
 - 12) Benjamin BLOOM, İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme, Çev:Durmuş Ali ÇELİK, M.E.B. Basımevi, Ankara, 1979, s.26.
 - 13) Yakut SENCER, a.g.e., s.347-349.

- 14) Serene S. BOOCAK, An Introduction to the Sociology of Learning, Houghton Miffling Company, California, 1972, s.11-36.
- 15) S.M. LİPSET, R. BENDIX, Social Mobility in Industrial Society, University of Colifornia Press, Colifornie Sue Prunt, 1967, ss.197-198.
- 16) A. LUNDBİRG, C. SCRİHAG, N. LARSEN, a.g.e., s.352.
- 17) Şefik UYSAL, A.Ü. Eğitim Fakóltesi Yay.No:12, Ankara, 1980 s.116.
- 18) Thomas FOX, S.M. MİLLER, "Lutra-Country Variations Ocaupational Stratification and Mobilty" CLASS STATUS, and POWER, Social Strafication in Compontive Perspective, Sec.Ed., Ed: R. BENDIX and S.M. LİPSET The Free Press A.Division of Mac Millan Publishing, Co., Inc., New York, 1953, s.579.
- 19) S.M. LİPSET, R. BENDIX, a.g.e. ss.198-199, 222.
- 20) Benjamin BLOOM, a.g.e. s.23.
- 21) "The Theory of Social Mobility" CLASS, STATUS, and POWER, a.g.e. s.565.